

**Z príručnej
knižnice
lekárnik
v 19. storočí**

**Jubilejné sympóziu z
dejín medicíny a farmácie –
FaF UK Bratislava
29.9.2017**

Katarína Pekařová – Univerzitná knižnica v Bratislave

O čom budem hovoriť?

- Vzdelanci – lekárnici – súkromné knižnice v minulosti
- Príručná literatúra lekárnika
- Kalendár ako typ dokumentu
- Lekárnické kalendáre
 - Vydavatelia
 - Obsahová charakteristika kalendárov určených lekárnikom

- Vzdelanci = majitelia kníh – súkromné/meštianske knižnice – výskumy pozostalostných súpisov
- Lekárnici – majitelia knižných zbierok – odborné diela
- Nariadenie Krajinskej zdravotníckej rady z roku 1872 v každej lekárni mať k dispozícii prvý uhorský liekopis (Pharmacopea Hungarica, 1871)

BIBLIOGRAFIA

SLOVENSKÝCH
A
INOREČOVÝCH
KALENDÁROV
ZA ROKY
1701–1965

FRAGMENTY Z KULTÚRNEJ HISTÓRIE V KALENDÁROCH

JANUARIUS, Edeň má XXXI. Dňov.

Den	Statistika a Umengnosti	St.	Práveň	svätý
Zid.	Kalendár	1	2	3
1	1. Jan.	1. Jan.	1. Jan.	20. Janac.
2	2. Mar.	2. Mar.	2. Mar.	21. Julian
3	3. Gen.	3. Gen.	3. Gen.	22. Jan.
4	4. Týra	4. Týra	4. Týra	23. 10. Mar.
5	5. Teles.	5. Teles.	5. Teles.	24. Evžen.
6	6. S. A.	6. S. A.	6. S. A.	25. V. K.
7	7. Jybor.	7. Jybor.	7. Jybor.	26. S. D. Dni
8	8. Senta.	8. Senta.	8. Senta.	27. S. D. Dni
9	9. Marc.	9. Marc.	9. Marc.	28. 2000 M.
10	10. D. D.	10. D. D.	10. D. D.	29. S. D. D.
11	11. Št. n.	11. Št. n.	11. Št. n.	30. S. D. D.
12	12. Št. n.	12. Št. n.	12. Št. n.	31. Melan.
13	13. Št. n.	13. Št. n.	13. Št. n.	1. S. D. D.
14	14. Št. n.	14. Št. n.	14. Št. n.	2. S. D. D.
15	15. Št. n.	15. Št. n.	15. Št. n.	3. S. D. D.

Kalendár najčítanejšia kniha po Biblii

- Knižný kalendár a jeho premeny
- Základná funkcia – orientácia v čase + praktické informácie, aktuálne správy, zábavu i poučenie
- Slovenské kalendáre a ich úloha
- 19. storočie – obsahová i formálna diferenciacia
 - Kalendáre pre jednotlivé profesijné a spoločenské vrstvy
 - Lekárnické kalendáre

Odborné lekárnické periodiká ako vydavatelja kalendárov

- **POČIATKY ODBORNEJ LEKÁRNICKEJ PERIODICKEJ LITERATÚRY**
 - A. F. Láng (1795-1863) v Nitre Lekárnické noviny (Gyógyszerészi Hirlap)
- **60. ROKY**
 - Lekárnický týždenník (Gyógyszerészi Hetilap) – S. Schédy ; od r. 1875 orgán Krajinského lekárnického spolku (Országos Gyógyszerészi Egylet)
 - ✓ **KALENDÁR LEKÁRNIKOV** (Gyógyszerészek naptára, 1865-1915)
- **80. ROKY**
 - Lekárnický spravodaj (Gyógyszerészi Közlöny) – redaktor Kalmán Csurgay
 - ✓ **ROČENKA LEKÁRNIKOV** (Gyógyszerészek Évkönyve 1886-1918) – redaktori: K. Csurgay, G. Karlovsky
- **90. ROKY**
 - Lekárnický vestník (Gyógyszerészi Értesítő) – I. Lukács
 - ✓ **KALENDÁR LEKÁRNIKOV** (Gyógyszerészek Naptára 1907-1911)

Obsahová štruktúra lekárnických kalendárov

- **Kalendárna časť + niektoré všeobecné informácie** (poštové, telegrafné, kolkové tarify, cenník drožiek v Budapešti, súpis notárskych úradov v Uhorsku)
- **Adresár**
- **Texty a výklady zákonov a nariadení súvisiacich s profesiou**
- **Cenník liečivých prípravkov**
- **Odborná časť**
 - Prehľadové tabuľky
 - Odborné články a štúdie

ADRESÁR: dôležité inštitúcie a predstavitelia lekárnického stavu, zoznam študentov, resp. absolventov farmácie, zoznam lekárni a majiteľov lekárni v Uhorsku

Gyógyszerészek névsora.

I. Dunáninneni kerület.

Pozsony (Pressburg). *Irgalmas szerzet*, a granát almánál, kezelő: *Köch Sebestyén*.

Dussil Imre, sz. Istvánnál.

Heinrici Frigyes, sz. háromságnál.

Imry János, a magyar koronánál.

Klucsányi László, a megváltónál.

Schneeberger Domokos, sz. Mártonnál.

Pistory Bádog, a vörös rúknál.

Nagy-Szombat (Tyrnau). *Szmolka Lajos*, az arany egy-szarvunál.

Pantoceek Rudolf, a fekete medvénél.

Modor (Modern). *Pauer Gottfried*, az arany e-illagnál.

Bazin (Bösing). *Dengler Ferenc*, a fekete medvénél.

Platzer Mihály, a fekete sasnál.

Sz. György (St. Georgen). *Troyán Ferenc*, sz. Gyűrgyuél.

Malaczka. *Röhrich János*, a koronánál.

Stomfa (Stampfen). *Jerubek János*, a szarvasnál.

Szempeiz (Wartberg). *Fleischer Antal*, sz. Honánál.

Galántha. *Karl József*, a veres ráknál.

Somorja (Schütt-Sommerein). *Adler József*, a fekete sasnál.

Szerdahely. *Jellinek László*, a magyar címernél.

19 gyógytár, 3 sz. k. v., 312 hely, 82 [mf, 281.870 lélek.

Nyitra (Neutra). *Lang Adolf*, a megváltónál.

Rippely Ferenc, a magyar koronánál.

Baán. — — *Bartovits István*, a magyar koronánál.

Galgócs (Freistadt). *Dörner Péter*, sz. Józsefnél.

Nagy Tapolasán. *De-Gruch Ferenc*, az oroszlanál.

— 9 —

Érsek-Újvár (Neuhäusel). *Fogd Gábor*, az oroszlanál.

Oszlán. *Gunda Sámuel*, a magyar címernél.

Privitz. *Muchleid József*, a megváltónál.

Miava. *Niemetz Károly*, a magyar koronánál.

Lipótvár. *Dr. Senor Frigyes*, feyencházi orvos kézi gyógytára.

Pöstyén. *Keller Tamás*, sz. Józsefnél.

Verbó. *Raksányi Antal*, a megváltónál.

Holits. *Mühlbacher Rudolf*, a magyar koronánál.

Szakolcza (Skalitz). *Irgalmas szerzet*, a granát-almánál, kezelő: *Abel János*.

Sassin. *Mike Antal*, a Schoosbergi sz. Máriánál.

Szenicz. *Berencsy Gustáv*, a megváltónál.

Szered. *Karl József*, a galanthai gyógyszer-tár fiókja, a megváltónál.

Vág-Ujfalú (Neustadt). *Keller Emil*, a sz. léleknél.

18 gyógytár, 2 szab. kir. város, 522 község, 120 [mf, 365.608 lélek.

Trencsin. *Lang Konrád*, a sz. léleknél, *Simon János örököseit*.

Bittse. *Jámhor Lajos*, a koronánál.

Csatcza. *Bencsáth Fidél*, a megváltónál.

Illava. *Bossányi János* (megyei gyógyszer-tár).

Teplitz. *Standner Domokos*.

Puchov. *Zimmerman Raymund*, a címernél.

Rajecz. *Krasznecz Imre*, sz. Tobiásnál.

Szilletn. *Jámhor Ignác*, az arany sasnál.

8 gyógyt., 1 sz. k. v., 325 helys., 87 [mf, 224.778 l.

Alsó-Kubin. ifj. *Toperezer Lajos*, a magyar koronánál.

Námesztó. *Medvezky János*, a fekete sasnál.

Trsztena. *Jeszzenszky Nándor*, a sz. háromságnál.

3 gyógyt., 96 helys., 57 [mf, 70.987 l.

Zákony a nariadenia

- Zriadenie a prevádzkovanie lekární
- Štúdium lekárnika a pomocníkov
- Výroba, predaj a distribúcia liečivých prípravkov
- Súvisiace s ďalšími činnosťami dobového lekárnika
- Opakovane publikovaná časť 14. článku zdravotníckeho zákona z roku 1876

Cenník liečivých prípravkov (Taxa medicamentorum) a jeho doplnky, cenník výkonov pri príprave liečiv, cenník potrebného vybavenia pri príprave liečiv

	Súly		Súly	
	gramm	kr.	gramm	kr.
Saccharum	100	11		
subtiliter pulveratum	10	2		
lactis subtiliter pulv.	10	5		
Sal thernarum Carolinarum	10	12		
dilapsium	10	25		
Salap tubera grosse pulverata	10	8		
subtiliter	10	10		
+ Salipyrinum	1	8	10	65
+ Salolum	1	4	10	35
Salviae folia scissa	10	3	100	20
subtiliter pulverata	10	5		
Sambuci flores (cymae)	10	3	100	20
+ Santoninum	0.10	1		
Sapo abissimus droguistarum	100	15		
pulveratus	10	4		
kalinus albus	10	7		
venalis	100	12		
medicinalis	10	8		
subtiliter pulveratus	10	13		
picis	10	8		
sulfuratus	10	10		
venelus	100	15		
subtiliter pulveratus	10	4		
Sarsaparillae radix scissa	10	7	100	50
+ Scillae bulbis siccatus subtiliter pulveratus	1	1		
Sebum ovile	100	15		
+ Secale cornutum ruditer tusum	10	4		
+ pulv. pulveratum	1	1		
Senegae radix scissa	10	8		
Sennae alexandrinae folia	10	3	100	22
scissa	10	5	100	36
subtiliter pulv.	10	8		
indicac de Tinnevely folia	100	24	1000	200
Sennae indicac de Tinnevely folia scissa	10	3	100	22
Sinapis semen pulveratum	100	17	1000	150
++ Solutio arsenicalis Fowleri	1	1		
calcii oxysulfurati	100	20		
Species althaeae	100	16	1000	140
amaricantes	10	8	100	57
laxantes St. Germain	10	8	100	57
Spiritus (90%) allami adoval	100	18	200	34
Spiritus (90%) allami adó nekül	100	12	200	22
aetheris	10	3		
aromaticus	10	4	100	35
camphoratus	100	24	200	46

	Súly		Súly	
	gramm	kr.	gramm	kr.
Spiritus dilutus allami adó nekül	100	10	200	18
allami adoval	100	14	200	26
ferri sesquichlorati aethereus	10	6		
salis ammoniaci anisatus	10	5		
saponatus	100	25	1000	210
saponis kalini albi	100	49	1000	410
sinapis	10	7		
Spongia pressa	1	10		
+ Stibium sulfuratum aurantiacum	1	1		
Stibium sulfuratum nigrum grosse pulveratum	100	15		
Stibium sulfuratum nigrum subtiliter pulveratum	10	8		
+ Stibium sulfuratum rubrum	1	11		
++ Strophanthus hispid. sem.	10	17		
+++ Strychninum nitricum	0.10	3		
Styrax liquidus depuratus	10	9		
Succus citri	10	7		
liquiritae depuratus liquidus	10	9		
venalis pulveratus	10	7		
+ Sulfonatum	1	6	10	45
Sulfur praecipitatum	10	7		
sublimatum pulveratum	100	9	1000	70
lolum	10	3		
Syrupus althaeae	10	3		
amygdalinus	10	5		
aurantiorum corticum	10	3		
capillorum Veneris	10	4		
cinnamomi	10	5		
citri	10	6		
+ diacodii	10	3		
+ ferri iodati	10	9		
+ ipecacuanbae	10	5		
liquiritae	10	3		
mannatus	10	4		
marorum	10	3		
rhei	10	4		
rubi idaci	10	3	100	20
senegae	10	5		
simplex	10	3	100	20
Tamarindorum pulpa cruda	100	13		
Taraxaci folia scissa	100	10		
radix	100	11		
Terebinthina communis	100	7		
veneta	10	3		
Thymolum	1	8		
Tiliae flores scissae	10	3	100	17

Odborná časť – prehľadové tabuľky

- Prevodové tabuľky starých a nových (metrických) váh
- Jedy a protijedy
- Prevodové tabuľky hmotnosti (gramy na kvapky/ váha čerstvých a sušených rastlín)
- Prehľady kvitnutia a zberu liečivých rastlín
- Prehľady chemických látok a ich vlastností; rozpustnosti niektorých chemických látok vo vode/alkohole; najvyššie dávky účinných prostriedkov, informácie o inkompatibilite liečivých látok

Csepptábla.

Acida concentrata	1 gramm = 12 csepp
" diluta	1 " 16 "
Aether	1 " 50 "
" aceticus	1 " 25 "
Aquae	1 " 16 "
" spirituosae	1 " 25 "
Chloroformium	1 " 20 "
Ferrum sesquichloratum solut.	1 " 12 "
Calium carbonicum solut.	1 " 16 "
Creosotum	1 " 25 "
Liquor acidus Halleri	1 " 20 "
Ulea aetherea leviora	1 " 25 "
" " graviora *	1 " 20 "
" pinguia	1 " 20 "
Plumbum aceticum solutum	1 " 16 "
" " basicum	1 " 15 "
Solutio arsenicalis Fowleri	1 " 16 "
Spiritus Aetheris	1 " 25 "
" Ferri sesquichlorati	
aethereus	1 " 25 "
" varii cum Spiritu diluto	
parati	1 " 25 "
" concentratus	1 " 30 "
" dilutus	1 " 25 "
Lincturae spirituosae	1 " 25 "
" cum Spiritu et Aethere	
paratae	1 " 28 "
Uina medicamentosa	1 " 20 "

* Oleum Amygdal. aeth.; — Caryophyllor.; — Cinnamomi etc.

megyezt. Az úgynevezett Patent csepegtető üveg átlag 1/3-del kisebb cseppeket ad. Hyenből csepegtetve pl. nem 25, de 30 csepp fastvény esik 1 grammra.

Felkent tapaszhoz szükséges tapaszmeny- nyiség táblája.

Négyszög centiméterre	Szükséges tapasz- mennyiség	Négyszög centiméterre	Szükséges tapasz- mennyiség	Négyszög centiméterre	Szükséges tapasz- mennyiség
	gramm		gramm		gramm
10	1.50	70	5.5	600	41.00
15	2.00	80	6.0	700	47.00
20	2.50	90	6.5	800	53.00
25	2.80	100	7.0	900	59.00
30	3.10	200	14.00	1000	65.00
40	3.80	300	21.00	2000	150.00
50	4.50	400	28.00	5000	300.00
60	5.00	500	35.00	10000	550.00

Gyakrabban előforduló tapaszalakok.

Forma auricularia (fültapasz)	10	□ cmt.
" chartae lusoriae (kártyanagyságu)	50	"
" palmae manus (tenyérnagyságu)	100	"
" Schedae octonar. (nyolcz-iv nagys.)	180	"
" Schedae quaternariae (negyed-iv nagyságu)	360	"
" phyler. (plagulac) [papír-iv nagys.]	1400	"

Odborná časť – štúdie a články

- Objasňujú jednotlivé časti liekopisu, informujú o jeho nových vydaniach a dodatkoch či komentároch; výklady o vlastnostiach a účinkoch jednotlivých látok a liečivých prípravkov; nové lieky a liekové formy, obväzové materiály a pod.
- State o chemických analýzach rôznych látok (minerálne pramene, liečivé či potné vody, rozličných nápojov a potravinových produktov, metódy výskumu zloženia pôdy, hnojív, metódy vyšetrenia moču
- Charakteristika rôznych látok (od farbiva až po výbušniny), kozmetické prípravky, technológia prípravy liečiv a ďalšieho lekárenského sortimentu (zubné prášky, ústne vody)
- Stavovské a ekonomické záujmy lekárnikov
- Autori aj z dnešného územia Slovenska – Július Orient – majiteľ lekárne v Štítniku neskôr na univerzite v Kluži

A magyar-, osztrák- és horvát-gyógyszerkönyv hivatalos szereinek legnagyobb adagjai.

	Pharm. Hungar.		Pharm. Cr.-Slav.		Pharm. Austriaca	
	Pro dosi	Pro die	Pro dosi	Pro die	Pro dosi	Pro die
	Gramm		Gramm		Gramm	
Acetanilidum	—	—	0.50	4.00	0.50	2.00
Acelphenetidinum	—	—	—	—	1.00	3.00
Acetum Scillae	—	—	2.00	8.00	—	—
Acid. arsenicos	0.005	0.02	0.005	0.02	0.005	0.02
" carbolicum	0.10	0.50	0.10	0.50	0.10	0.50
Aconitinum	0.001	0.002	—	—	—	—
Amylium nitrosum	0.20	0.60	0.20	0.60	—	—
Antifebrinum (Acetanilid)	—	—	0.50	4.00	0.50	2.00
Antipyrinum	—	—	1.00	5.00	2.00	6.00
Antipyrinum Coffeino-citricum	—	—	—	—	1.50	3.00
Antipyrinum salicylicum	—	—	1.50	6.00	2.00	6.00
Apomorph. hydrochlor.	0.01	0.05	0.01	0.05	0.01	0.05
Aqua Amygdal. amar. conc.	1.00	5.00	1.00	5.00	—	—
" Laurocerasi	—	—	—	—	1.50	5.00
Argent. nitric.	0.03	0.20	0.03	0.20	0.03	0.20
Atropinum sulf.	0.002	0.006	0.001	0.003	0.001	0.003

Bulbus Scillae (Scilla siccata)	0.20	1.00	0.20	1.00	—	—
Canabis indica	—	—	0.50	2.00	—	—
Cantharides	0.05	0.20	0.05	0.20	0.05	0.20
Chloral. hydratum	3.00	6.00	3.00	6.00	3.00	6.00
Chlorodine	1.50	6.00	—	—	—	—
Chloroformium	—	—	0.50	1.00	0.50	1.50
Cocain. hydrochlor.	0.05	0.20	0.05	0.20	0.05	0.15
Codeinum	0.05	0.20	0.05	0.20	—	—
Codeinum hydrochloricum	—	—	—	—	0.05	0.30
Coffeinum	0.10	0.60	0.25	1.00	0.20	0.60
Coffeinum citricum	0.10	0.60	0.30	1.20	—	—
Coffeinum Natrio-benzoleum	—	—	0.50	2.00	0.50	1.50
Coffeinum Natrio-salicylicum	—	—	1.00	3.00	—	—
Colchicinum	0.003	0.01	—	—	—	—
Colocynthis	0.30	1.00	0.30	1.00	—	—
Cupr. sulf. qua emetic.	—	—	0.15	0.60	0.50	—
Cuprum sulfuric.	0.15	0.50	—	—	—	—
Extr. Aconiti rad.	0.03	0.12	—	—	—	—
" Aloë	—	—	0.50	1.50	—	—
" Bellad.	—	—	0.05	0.20	0.05	0.20
" Bellad. radie.	0.05	0.20	—	—	—	—
" Canab. ind.	0.10	0.30	0.10	0.30	0.10	0.30

Najvyššie dávky látok obsiahnutých v uhorskom, rakúskom a chorvátskom liekopise Kalendár na rok 1907

Z príručnej knižnice lekárnik v 19. storočí

Ďakujem za pozornosť

katarina.pekarova@ulib.sk